

Amb la conquesta de Múrcia l'any 1266, Jaume I arribava a la plenitud; fou la darrera gran gesta d'un regnat ple d'èxits militars. A partir d'aleshores, uns altres problemes acapararen l'atenció del monarca: disputes amb els fills, rebel·lions internes i l'intent frustrat d'una croada a Terra Santa.

Els darrers anys d'un mite

Batalla del Puig. Marçal de Sax. Retaule de Sant Jordi. Victoria and Albert Museum de Londres.

Era la culminació d'una gesta secular, aquell dia de principi de febrer del 1266, el 2 o el 3. Jaume esperava impacient a la vora del Segura, davant les muralles de Múrcia, la ciutat cobejada pel seu besavi Ramon Berenguer IV. A trenc d'alba, hi havia tramès cinquanta cavallers de la host amb els seus escuders i un contingent de cent vint ballesters tortosins perquè prenguessin possessió de l'al-Qasr al-Kabir, la imponent fortalesa que dominava la ciutat. Les negociacions amb els murcians havien estat llargues i complicades. De més a més, una guarnició granadina instal·lada a l'al-Qasr al-Kabir havia dificultat les converses. Jaume I exigí el desarmament dels soldats granadins abans d'arribar a cap acord. Les autoritats civils de la ciutat sarraïna, desesperançades perquè no podien esperar més ajut del soldà nassarita, s'avingueren a les condicions imposades pel rei català. Nogensmenys, sempre en restava el dubte: encara era possible una hipotètica reacció a la desesperada dels murcians. Moments d'incertesa, nervis desbocats i la host amatent per a contrarestar qualsevol sorpresa, fins que, finalment, els cavallers hissaren la senyera d'or i gules a la torre més alta de la fortalesa murciana. Múrcia, doncs, havia caigut.

Jaume I, així, complia el compromís contret amb el seu gendre i rei de Castella, Alfons X, sorprès per la revolta que el 1264 amenaçà de foragitar els castellans de la vall del Guadalquivir i Múrcia. Calgué, doncs, la intervenció armada de Jaume I, que obrí un segon front a la frontera meridional valenciana per posar fi a aquella rebel·lió, que també amenaçava la integritat territorial del regne cristià valencià nounat. Fou el primer cop que la frontera pactada a Almirrà, a la vall de Biar, el 1244, s'esmicolà. L'exèrcit

que vingué amb Jaume I, que comptà amb el suport de les corts catalanes i l'oposició de les aragoneses, no se n'anà del territori un cop conquerit, ans s'hi quedà. Era la llavor de la futura conquesta i annexió (1296) i posterior configuració de la frontera meridional valenciana (1304).

Cap a Terra Santa. La conquesta de Múrcia confirmà Jaume I com a gran paladí de la cristiandat. El papa Climent V felicità el rei català per aquell èxit i moltes cròniques europees aplegaren la notícia. Ara bé, per a un cabdill educat sota la influència dels templers, la màxima ambició era comandar un exèrcit a Terra Santa i recuperar-la per al món cristià. Així doncs, després de la campanya de Múrcia, s'embarcà en un projecte impossible: restaurar el regne de Jerusalem; l'estol amb no pas més d'un miler d'homes partí de Barcelona a la primeria del setembre del 1269, però una tempesta dispersà l'armada. El rei, creient veure-hi un designi diví, abandonà l'empresa, però onze navilis aconseguiren d'arribar a Sant Joan d'Acre, on desembarcaren els contingents capitanejats per dos dels fills naturals del rei, Pere Ferrandis d'Híjar i Ferran Sanxis de Castre.

Precisament, aquest darrer, fruit dels amors del rei amb l'aragonesa Blanca d'Antillón, protagonitzà un dels episodis més escabrosos del regnat del seu pare. Enfrontat al seu germà i futur rei, Pere, encapçalà la resistència nobiliària aragonesa quan Jaume I pretengué repetir la gesta de Múrcia i ajudar de nou el seu gendre Alfons X contra Granada el 1274. No era la primera vegada que Ferran, baró de Castre, s'aixecava en armes contra el seu pare, el rei. Ja el 1266 donà suport a la rebel·lió de Ferriz de Lizana; però, sobretot, la seva amistat amb Carles d'Anjou, que havia desposseït del regne de Sicília la família de Constança, esposa del seu germà Pere, fou la gran causa de fricció. Pere no li ho perdonà i intentà assassinar-lo el 1272. La lluita fratricida motivà la ràpida reacció del rei, que castigà el seu primogènit privant-lo de la procuració general. Tanmateix, la rebel·lió nobiliària, iniciada el 1274, afectava tant Catalunya com

Una família nombrosa i molts hereus

Al llarg de la seva vida, Jaume I contragué tres matrimonis, tingué un nombre indefinit d'amistançades i fou pare, almenys, de divuit fills. Una gran família que, amb els anys, li portà molts maldecaps. Del primer matrimoni, amb la infanta castellana Elionor, nasqué Alfons. El segon matrimoni, amb Violant d'Árpád (o d'Hongria), fou més prolífic, ja que en naixeren, entre més, els infants Pere i Jaume, reis d'Aragó i Mallorca respectivament, l'infant Sanç (arquebisbe de Toledo), i les infantes Violant i Constança, maridades amb els infants Alfons (futur rei) i Manuel de Castella.

Del seu tercer casament amb Teresa Gil de Vidaure descendeixen les cases baronials d'Ayerbe i Xèrica. De la relació amb la seva amistançada Berenguera Ferrandis neix la casa ducal d'Híjar, mentre que Ferran Sanxis de Castre fou fruit de l'amor amb Blanca d'Antillón. Encara, però, el *Llibre dels Fets* cita Jaume Sarroca (bisbe d'Oscà) i el seu germà Pere (bisbe de Lleida) com a beneficiaris del darrer testament; potser també fou fill del rei Jaume el misteriós ardiaca d'Urgell, amb la qual cosa ja serien dinou, els tres darrers de mare desconeguda.

El problema per al rei Jaume sorgí a l'hora d'establir el repartiment de l'herència entre els fills d'Elionor i Violant. Així, hi hagué tres repartiments dels regnes del pare: una primera el 1241, que Alfons acceptà a contracor, i que preveia dos lots, Aragó i els comtats catalans per al primogènit i València i les Illes per a Pere. Un segon testament, fet els anys 1243-44 després del naixement de l'infant Jaume, deixava Aragó a Alfons, els comtats catalans a Pere i València i Mallorca a Jaume, cosa que disgustà encara més el fill d'Elionor. Amb la mort, però, el 1260 del primogènit Alfons, l'herència va anar a parar als fills de Violant d'Hongria. Per al fill gran, l'infant Pere, foren Aragó, València i el Principat de Catalunya. A l'infant Jaume, en canvi, li pertocava Mallorca, els comtats de Rosselló i Cerdanya i Montpeller. Un repartiment que, amb la perspectiva del temps, hom ha considerat un gran error.

Aragó i posà seriosament en qüestió l'autoritat de Jaume I. Els barons de l'un territori i de l'altre s'uniren per contestar la pretensió del rei de desheretar el vescomte de Cardona i més nobles catalans i aragonesos que s'havien negat a servir-lo a la frontera de Granada. Ferran, finalment, assetjat al seu castell de Pomar, fou ofegat a les aigües del Cinca (1275), per ordre del seu germà Pere, quan intentava fugir disfressat del setge.

Torna al-Azraq. Al costat de l'oposició de la noblesa, un altre problema havia d'amargar els darrers anys de regnat de Jaume I: la revolta sarraïna del regne de València i el retorn del cabdill al-Azraq a la primera línia de la política, tot i que ara ajudat pels granadins. Al-Azraq, el *Blau*, era el cap sarraí que havia encapçalat una revolta, iniciada el 1247 i que no acabà fins onze anys més tard, centrada a

les comarques de la Marina. Exiliat, hi tornà el 1276, però perdé la vida davant els murs de la cristiana Alcoi. Tanmateix, els sarraïns aconseguiren de vèncer un exèrcit catalano-aragonès a Llutxent (la Vall d'Albaida).

Mentre els sarraïns celebraven aquesta victòria, el rei Jaume, ja un home de 68 anys, envellit per una vida intensa, plena d'emocions, intentà d'acudir en auxili dels seus, però emmalaltí greument a Alzira. Morí a València el 26 de juliol del 1276. L'endemà, el seu fill gran, l'infant Pere, esdevingué rei i retornà la pau a les comarques meridionals valencianes. Derrotats els rebels sarraïns, el nou rei organitzà els funerals del seu pare i el trasllat de les despulles al monestir de Poblet, fundat pel seu avi Alfons. Allí reposaria en pau durant segles el gran rei de catalans i aragonesos.

David Garrido